

revâ Behşâd olması, özellikle bu ismin güneş ve ay kelimelerini içermesi, baba Nevbaht'ın ihtidâ etmesinden önce, muhtemelen Abbâsî hilâfetine başlangıcında veya biraz önce doğmuş olabileceğini akla getirmektedir. Kaynaklarda kendisine Ebû Sehl künyesinin Mansûr tarafından verildiği belirtilir. Bu künyenin bilhassa o devirde ve o devri takip eden yıllarda yaygın şekilde kullanıldığı, büyük kısmı bu aileden gelmeyen pek çok kişinin bu künye ile meşhur olduğu bilinmektedir.

Mansûr'un hilâfetine (754-775) sonra doğru öldüğü sanılan babasının yerine başmüneccim olan Ebû Sehl, halifenin yakın adamlarından biri haline gelerek onunla birlikte 775 yılında hacca gitti. Mansûr'un halefleri Mehdi-Billâh (775-785) ve Hâdi-İlêhak (785-786) dönemlerinde saraydaki görevinin ne olduğu bilinmemekle birlikte Hârûnürreşid zamanında (786-809) Hizânetü'l-hikme'de Pehlevîce'den ve diğer dillerden Arapça'ya tercüme yapmakla görevlendirilenler arasında onun adına da rastlanmaktadır. Hârûnürreşid'in hilâfetine sağ olduğu bilinen Ebû Sehl'in ne zaman öldüğü belli değildir. Her ne kadar kaynaklarda belirtilmiyorsa da hilâfet sarayındaki müneccimlik görevini ölünceye kadar sürdürdüğü düşünülebilir.

Eserleri. İbnü'n-Nedîm, Ebû Sehl'in çoğu bugün mevcut olmayan yedi kitabının adını vermektedir. Fuat Sezgin ise on bir risâle ve kitabını sayar (GAS, VII, 114). Bunlardan en çok bilineni *Kitâbü'l-Yehbuân* (Nehmuân) fi'l-mevâlîd olup bunun dışındaki başlıca kitapları da şunlardır: *Delâletü'l-kevâkib* (Tahran Meclis Ktp., nr. 6452'de bir kısmı var), *Kitâbü'l-Muntehabât* (Nasîrüddîn-i Tûsî'nin *Seftnetü'l-ahkâm* adlı kitabına kaynak olan en önemli eseri), *Kitâbü't-Teşbih ve't-temsîl*, *Kitâbü Tahvîli sini'l-mevâlîd*, *Kitâbü'l-Fe' li'n-nücûmî*.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Teceddüd), s. 225, 299-301; İbnü'l-Kiftî, *İhbarü'l-ulemâ*, s. 266-267; Abbas İkbâl, *Hânedân-ı Nevbahtî*, Tahran 1933; Sezgin, GAS, VI, 60, 108; VII, 100-101, 114; Ullmann, *Die Natur und Geheimwissenschaften*, s. 303; Seyyid Hasan es-Sadr, *Te'stîsü's-Şî'a*, Beyrut 1401/1981, s. 363-364; *A'yanü's-Şî'a*, VIII, 410-412; D. Pingree, "Astronomy and Astrology in India and in Iran", *ISIS*, LIV (1963), s. 240; a.mlf., "Abû Sahl b. Nawbaht", *Elr*, I, 369; L. Massignon, "Nevbaht", *IA*, IX, 219; a.mlf., "Nevbahtî", a.e., IX, 220; a.mlf., "Nawbahtî", *El²* (İng.), VII, 1043-1044.

CENGİZ AYDIN

EBÛ SELEME b. ABDURRAHMAN b. AVF (أبو سلمة بن عبد الرحمن بن عوف)

Ebû Seleme (Abdullâh) b. Abdurrahmân
b. Avf el-Kureşî ez-Zührî
(ö. 94/712-13)

Hadis hâfızı,
Medineli yedi tâbiîn fakihinden biri.

22 (642-43) yılı civarında Medine'de doğdu. Bazı nesep âlimleri adının Abdullah olduğunu belirtmekte, alfabetik sıralanmış kaynakların bir kısmında biyografisi "Abdullah" maddesinde yer almaktadır. Adını İsmâil, hatta Ebû Seleme şeklinde kaydedenler varsa da Ebû Seleme'nin onun künyesi olduğu anlaşılmakta, ancak Ebû Seleme b. Abdurrahman diye tanınmaktadır. Kendisi on yaşında iken aşere-i mübeşşere'den olan babası Abdurrahman b. Avf vefat etti. Annesi Tûmâdir, hristiyan Kelb kabilesinin reisi Asbağ b. Amr'ın kızı olup sahâbedendir. Hz. Peygamber, Kelb kabilesine gönderdiği seriyeye Abdurrahman b. Avf'ı kumandan tayin ederek (bk. DÜMETÜLCENDEL) ona kabile reisinin kızıyla evlenmesini tavsiye etmiş ve bu evlilikten Ebû Seleme dünyaya gelmiştir. Ebû Seleme'yi Hz. Ebû Bekir'in kızı Ümmü Külsüm emzirmediği için Hz. Âişe onun süt teyzesi olmuş, bu sebeple Ebû Seleme Âişe'nin ilminden kolayca faydalanma imkânı bulmuştur. Hz. Osman, Üsâme b. Zeyd, Abdullah b. Selâm, Ebû Eyüb el-Ensârî, Ümmü Seleme, Ümmü Süleym, Ebû Hüreyre, Mugîre b. Şu'be kendilerinden faydalandığı sahâbîlerden bazıdır. Urve b. Zübeyr ve Atâ b. Yesâr gibi tâbiîlerden hadis rivayet etmiş olup küçük yaşta iken babası öldüğünden ondan yaptığı rivayetler mürsel* sayılmıştır. Kendisinden oğlu Ömer ile Şa'bî, Ömer b. Abdülazîz, Nâfi', Zührî, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, Yahyâ b. Ebû Kesîr, Hişâm b. Urve gibi tanınmış âlimler hadis öğrenmişlerdir. Saîd b. Âs 49 (669) yılında Medine valisi olunca onu kadı olarak görevlendirdi ve 54 (674) yılında valilikten azledilinceye kadar Ebû Seleme bu görevde kaldı. Daha sonra da yerine kardeşi Mus'ab getirildi. Ebû Seleme 94 (712-13) yılında Medine'de vefat etti. Bu tarih 93 (711-12), hatta 104 (722-23) olarak da zikredilmiştir.

Tâbiînin ikinci tabakasında yer alan Ebû Seleme, çok hadis bilen güvenilir bir muhaddis ve pek çok fetvası bulunan tanınmış bir fıkıh âlimidir. "Fukahâ-i seb'a" diye bilinen Medineli yedi fakihin

yedincisi tartışmalı olup ileri sürülen üç isimden biri de Ebû Seleme'dir. Medineli bu on âlime "fukahâ-i ehl-i Medîne" adı verilmekte, o devirde Medine'de en çok hadis bilen iki kişiden birinin Urve b. Zübeyr, diğerinin de Ebû Seleme olduğu söylenmektedir. Mâlik b. Enes onun bir ilim adamı, Ebû Zûr'a er-Râzî güvenilir bir muhaddis olduğunu kaydederek. Zührî dört büyük "ilim denizi" gördüğünü söyleyerek fukahâ-i seb'adan Saîd b. Müseyyeb, Urve b. Zübeyr ve Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe ile Ebû Seleme'nin adını sayar. Ebû Seleme'nin İbn Abbas ile sık sık tartışarak çeşitli konularda onunla ihtilâfa düştüğü ve bu tutumu sebebiyle İbn Abbas'tan gerektiği şekilde faydalanmadığı söylenmektedir. Hz. Âişe bundan dolayı onu kinamıştır. Ebû Seleme'nin kendisine fazlaca güvendiğini gösteren başka rivayetler de vardır. Nitekim Şa'bî'den nakledildiğine göre Ebû Seleme Kûfe'ye gittiğinde Şa'bî onu ziyaret ederek Medine'nin en âlim zatının kim olduğunu sormuş, o da kendini ima etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 155-157; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, V, 130; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 237-238; Vekî, *Ahbarü'l-kudât*, I, 116-118; Nevevî, *Tehzîb*, II, 240-241; Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ*, IV, 287-292; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 81-100* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Beyrut 1411/1990, s. 522-523; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 63; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IX, 116; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), VII, 453-454; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 115-118; Hazrecî, *Hulâşatü Tezhib*, s. 451; Sükeyne eş-Şihâbî, *Muhtasarü Târîhi Dimaşk*, Dimaşk 1989, XIII, 7-10.

MÜCTEBA UĞUR

EBÛ SELEME el-HALLÂL (أبو سلمة الخلال)

Ebû Seleme Hafs b. Süleymân
el-Hallâl el-Hemdânî
(ö. 132/750)

Abbâsîler'in ilk veziri.

İslâm tarihinde vezir unvanını alan ilk kişidir. Bazı kaynaklara göre Kûfe'de bir mahalleye adını veren Sebî kabilesinin, diğer kaynaklara göre Hâris b. Kâ'b kabilesinin İran asıllı mevlâ*sı idi. Kılıç kını veya sirke imal ederek sattığı, yahut bunları yapanlarla görüştüğü için kendisine "Hallâl" denilmiştir. Abbâsî ihtilâl hareketinin önde gelen şahsiyetlerinden biridir. Zengin olan Ebû Seleme servetini ihtilâl hareketini desteklemek için harcamıştır. Meşhur Abbâsî dâisi Bükeyr b. Mâhân, 127 (744-45) yılında ölümünden

önce akrabası Ebû Seleme'yi İmam İbrâhim b. Muhammed'e tavsiye etmiş, İmam İbrâhim de onu geniş yetkilerle aynı yıl Horasan'a yollamıştır. Ebû Müslim'in Horasan'a gönderilmesine kadar ihtilâl hareketini organize eden Ebû Seleme gittiği her yerde Hâşimî liderlerinden yakın ilgi görmüştür.

Emevî hânedanına son veren ihtilâl ordusunda yer alan Ebû Seleme Küfe'ye vali tayin edildi. Ancak Emevîler Abbâsî kuvvetleriyle çarpışmaya devam ettikleri ve ortam henüz uygun olmadığı için faaliyetlerini gizlice sürdürüyordu. Muharrem 132 (Eylül 749) tarihinde Hasan ve Humeyd b. Kahtabe kardeşlerin kumandasındaki Abbâsî ordusu Küfe'yi ele geçirince Ebû Seleme saklandığı yerden çıktı. Şehre giren Hâşimî emîrlar tarafından "vezîr-i Âl-i Muhammed" unvanıyla, henüz belirlenmemiş olan Abbâsî halifesinin vezirliğine getirildi ve ihtilâlin yönetimini eline aldı.

Kaynakların belirttiğine göre Ebû Seleme İmam İbrâhim'in maiyetinde çalışmasına rağmen Hz. Ali evlâdını tutuyor ve hilâfette daha çok onların hakkı olduğunu düşünüyordu. Hatta Ali evlâdından üç kişiyle mektuplaşıp halifelîği onlara teklif etmişti. Bunlar Abdullah Mahd b. Hasan, Ömer Eşref b. Zeynelâbidîn ve Ca'fer es-Sâdik'tı; ancak hiçbirisi bu teklifi kabul etmedi. Abbâsî ailesi mensupları ihtilâl ordusundan bir ay sonra Küfe'ye geldikleri zaman Ebû Seleme ve Hz. Ali evlâdı taraftarları onları iyi karşılamadılar. Ebû Seleme Abbâsî ailesinin kaldığı yeri bir süre Horasanlılar'dan sakladı; zira Vâsıt henüz zaptedilmediği için ortaya çıkmaya gerek olmadığını söylüyordu. Fakat Ebû Müslim'in güvenilir adamlarından Ebû'l-Cehm b. Atıyye bir tesadüf eseri Abbâsî ailesinin kaldığı yeri buldu ve hemen Hammâm-A'yen'deki Horasan ileri gelenlerine durum bildirdi. Bunlardan on iki kişi Küfe'ye gelerek Ebû'l-Abbâs es-Seffâh'a biat ettiler. Ebû Seleme de bu oldubittiği kabul etmek zorunda kaldı. Cuma günü Küfe Camii'nde Abbâsî hânedanı adına halktan biat alan (132/749) yeni halife Ebû'l-Abbâs Ebû Seleme'yi vezirlikte bırakmak istiyor veya muhtemelen buna zorlanıyordu. Ancak Ali evlâdını açıkça desteklemesi ve bu tutumunu sürdürmesi buna engel oluyordu.

Ebû'l-Abbâs Küfeliler'e güvenmediği için karargâhını Hammâm-A'yen'de kurdu. Daha sonra Ebû Seleme'den uzaklaşmak için ikametgâhını Hâşimîye'ye nakletti. Aralarındaki güvensizlik gittikçe artıyordu. Ebû Seleme Hz. Ali evlâdı-

na olan sevgisini açıkça dile getiriyordu ve idare de onun elindeydi. Üç dört ay boyunca bütün yetkilerini kullanarak ülkeyi idare etti. Halife Ebû'l-Abbâs, henüz hiçbir kuvvete sahip olmadığı için Ebû Seleme'ye karşı bir harekete girişemiyordu. Horasan ordusu üzerinde büyük nüfuzu olan Ebû Müslim'in yardımını temin için kardeşi Ebû Ca'fer el-Mansûr'u ona yolladı. Ebû Müslim de gönderdiği adamlarıyla Receb 132 (Şubat 750) tarihinde Ebû Seleme'yi Enbâr'da öldürterek Ebû'l-Abbâs'ı büyük bir gaileden kurtardı. Başka bir rivayette ise Ebû Müslim'in Ebû'l-Abbâs es-Seffâh'a mektup yazıp Ebû Seleme'yi öldürtmesini istediği, ancak halifenin, onun Abbâsî ailesine büyük yardımları olduğunu söyleyerek böyle bir harekete tevessül edemeyeceğini bildirdiği ifade edilmektedir.

Abbâsî ihtilâlinin başarıya ulaşmasında büyük rolü olan Ebû Seleme kültür-lü, cömert ve kabiliyetli bir vezirdi.

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzûrî, *Ensâbü'l-esrâf*, Âşir Efendi Ktp., nr. 597-598, vr. 301^b-303^a; Dineverî, *el-Ahbab-ru't-tivâl* (nşr. W. Guirgass), Leiden 1888, s. 336; Ya'kûbî, *Tarih*, II, 314, 345, 349, 352; Taberî, *Tarih* (de Goeje), II, 1916, 1949; III, 5-7, 16, 20-22, 24, 27, 28, 58, 60, 62; Cehşiyârî, *el-Vüzerâ' ve'l-küttâb*, Kahire 1938, s. 84-89; Mes'ûdî, *Mürûc'uz-zeheb* (Meynard), VI, 133; a.e. (Abdülhamîd), III, 284-285; Ebû Ali Bel'amî, *Tarih-i Taberî* (Fr. trc. H. Zotenberg), Paris 1867-74, IV, 333 vd., 346 vd.; İbnü't-Tiktakâ, *el-Fahrî*, s. 154-156; İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, 195-197; Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ*, VII, 7-8; D. Sourdel, *Le Vizirat 'Abbâside*, Damas 1959, I, 65-73; J. Wellhausen, *Arap Devleti ve Sukûtu* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1963, s. 244, 257-259; M. A. Shaban, *Islamic History*, Cambridge 1971-76, I, 182, 185-188; II, 1-3; a.mlf., *The 'Abbâsid Revolution*, Cambridge 1979, s. 153, 155, 161-167; "Abbâsiler Devri", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul 1986, III, 26, 33-39, 59; Mehmet Aykaç, *Abbâsî Devleti'nin İlk Dönemi İdarî Teşkilâtında Divânlar: 132-232/750-847* (doktora tezi, 1993), İSAM Ktp., nr. 24.366, s. 52; S. Moscatti, "Abû Salama al-Khallâl", *EI²* (Fr.), I, 153; R. W. Bulliet, "Abû Salama", *Elr*, I, 382-383.

HAKKI DURSUN YILDIZ

EBÜ SELEME el-MAHZÜMÎ

(أبو سلمة الخزومي)

Ebû Seleme Abdullâh b. Abdilesed b. Hilâl el-Kureşî el-Mahzûmî (ö. 4/625)

İslâm'a ilk giren ve Medine'ye ilk hicret eden sahâbilerden biri.

Hz. Peygamber'in süt kardeşi ve halası Berre bint Abdülmuttalib'in oğludur. Hanımı Ümmü Seleme ile birlikte önce Habeşistan'a, sonra da Akabe bi-

atlarından bir yıl evvel Medine'ye hicret etti. Kureyş kabilesinden Medine'ye ilk hicret eden kişi olan Ebû Seleme'yi Hz. Peygamber Uşeyre Gazvesi'ne çıkarken Medine'de yerine vekil bıraktı. Ebû Seleme Bedir ve Uhud gazvelerine katıldı ve Uhud Gazvesi'nde yaralandı. Bir ay kadar tedavi gördükten sonra Benî Esed üzerine sevk edilen otuz beş kişilik Katan Seferi'ne (Seriyyetü'l-Katan) kumanda etti. Medine'ye döndüğü zaman Uhud'da aldığı yaranın nüksetmesi sonucu vefat etti, gözlerini Hz. Peygamber kapattı. Ölümünden sonra da hanımı Ümmü Seleme'yi nikâhı altına aldı.

Ebû Seleme'den rivayet edilen iki hadis Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde yer almaktadır (IV, 278).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, IV, 278; Vâkidî, *el-Megâzî*, I, 7, 340-346; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 468; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 239-242; VIII, 87; İbn Abdülber, *el-İstî'ab*, II, 338-339; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), III, 294-296; VI, 152; Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ*, I, 150-153; İbn Hacer, *el-İşâbe*, II, 335.

SELÂHATTİN POLAT

EBÜ SELEME et-TEBÜZEKÎ

(bk. TEBÜZEKÎ).

EBÜ SEVBÂN el-MÜRÇÎ

(أبو ثوبان المرحي)

Mürcie'ye bağlı Sevbâniyye kolunun kurucusu (bk. MÜRÇİE).

EBÜ SEVR

(أبو ثور)

Ebû Abdillâh İbrâhîm b. Hâlid b. Ebi'l-Yemân el-Kelbî el-Bağdâdî (ö. 240/854)

Mezhep kurucusu büyük fıkıh ve hadis âlimi.

Doğum yeri ve yılı hakkında bilgi yoksa da bütün kaynaklarda Bağdat'ta yetişip orada tahsil gördüğü kaydedilmektedir. Yetmiş yaşında vefat ettiğine dair İbn Kâni'den nakledilen rivayet, hemen bütün kaynaklarda ölüm tarihi olarak zikredilen 240 (854) yılı ile birlikte değerlendirildiğinde 170'te (786) Bağdat'ta doğduğu söylenebilir. İbn Hallikân vefat tarihini 246 (860) olarak kaydetmiştir.

Fıkıhta mutlak müctehid olan Ebû Sevr hadiste de hâfizlik derecesine ulaşmıştır. Nâsâî, Hatîb el-Bağdâdî gibi hadis tenkitçileri onun hadiste "sika-me'mûn"